

בבא קמא ק

משה שווערד

1. תוספות מסכת בבא קמא דף צט עמוד ב ד"ה ותניא אידך

ותניא אידך בין אומן בין הדיוט חייב - לא שייך הכא לשנויי כאן בשכר כאן בחנם כדמשני גבי שחיטה דבהכרת מטבע צריך בקיאות גדול ולית ליה למיחזי אם אין בקי כדנכו ואיסור.

2. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף צט עמוד ב

יג] אלא במאי טעו טעו בסיכתא חדתא - לכאורה קשה כיון שאינם בקיאים בסיכתא חדתא, לא היה להם לפסוק, ואם פסקו יהיו חייבים כיון שאינם בקיאים לגבי מטבע זו. מבאר החי' הרי"ם [ליקוטים לחו"מ סו"ס כה] שדנקו ואיסור היו המומחים הכי גדולים, ואם הם טעו כ"ש ששאר המומחים היו טועים, ולכן הוי אונס, וא"א לומר שלא היה להם לפסוק, דלא היה מי שידוע יותר טוב מהם.

3. שו"ע חו"מ סימן שו

(ו) המראה דינר לשולחני, ואמר לו: יפה הוא, ונמצא רע, אם בשכר ראהו, חייב לשלם אף על פי שהוא בקי ואינו צריך להתלמד. ואם בחנם ראהו, פטור, והוא שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקי, חייב לשלם אף על פי שהוא בחנם, והוא שיאמר לשולחני: עליך אני סומך, או שהיו הדברים מראים שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים. (ויש אומרים דאפילו סתמא נמי חייב (טור בשם רבינו יצחק והרא"ש). ומכל מקום הסברא הראשונה נראה עיקר):

4. שפתי כהן על חו"מ סימן שו

(יא) אם בשכר ראהו חייב לשלם. ומהרש"ל פ' הגוזל עצים סי' כ"ד פסק כהרשב"א דאומן גמור כדנכו ואיסור אפי' בשכר פטור (וכן כתב מהרי"ן לב בתשוב' ס"ג סי' ל' כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא מספיקא לא מפיקינן ממונא) ועיקר ראייתו דאם לא כן ה"ל לר"פ לשנויי הכי ולע"ד אין בזה כדאי להכריע דאח"כ דר"פ משני הכי כי תניא אומן פטור ע"כ בדנכו ואיסור והא דתניא אומן חייב מצי מיירי בכל ענין בין בסתם אומן ואפילו בחנם ובין בדנכו ואיסור ובשכר והא דלא מפרש רב פפא הכי להדיא משום דע"כ המקשה סליק אדעתיה דיש לחלק בין בחנם לבשכר וכמ"ש התוספו' והרא"ש שם אלא דהוי ס"ל דתרת' ברייתות מיירי בסתם אומן ובסתם אומן אין חילוק בין בחנם לבשכר וכמ"ש התוס' והרא"ש שם דאפי' בחנם חייב וא"כ לא היה צריך ר"פ לומר אלא כי תניא אומן (פטור) מיירי בדנכו ואיסור דוקא ודו"ק:

5. שו"ע חו"מ סימן יב

(ב) ... (ואין בית דין יכולין לכוף ליכנס לפנים משורת הדין, אף על פי שנראה להם שהוא מן הראוי (ב"י בשם ר"י ובשם הרא"ש). ויש חולקים (מרדכי פ' ב' דמציעא):

6. שערים מצויינים בהלכה

חולקין. והב"ח ס"ל דאם הוא עשיר כייפינן ליה, וכן נוהגין לכופו בדבר הראוי ונכון, ואע"פ שאין הדין כן, עי"ש. ובתומים (סק"ד) כתב, דהך כפייה היינו בדברים, חייב אתה ליתן לו, ואם אינך שומע עברייך אתה, אבל כו"ע מודו דאין כופין בשוטים ונידוי. אבל בתשו' צמח צדק [ניקלשפורג סי' פט] מסיק דכופין ע"י שמתא. ועי' מש"כ בפתחי תשובה (סק"ו). ועי' בש"ך (סי' נט סק"ה). ובביאור הגר"א (סק"ח) ציין אהא דאין כופין דמקורו מגמ' כאן. וכ"כ בשו"ת כנסת

7. רמב"ם יד החזקה הלכות יסודי התורה פרק ה

(יא) ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילול את השם כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן או שירבה בשחוק או באכילה ושתייה אצל עמי הארץ וביניהן או שדברו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של **חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין** וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם מכבד להן ואפילו למקילין לו ונושא ונותן באמונה ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב ואמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר:

8. רמב"ם יד החזקה הלכות גזלה ואבדה פרק יא

(ז) היה רוב העיר גוים אם מצא במקום מן העיר שרוב המצויים שם ישראל חייב להכריז אבל אם מצא בסרטיא ופלטיא גדולה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהגוים מצויין שם תמיד ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי המציאה שלו ואפילו בא ישראל ונתן סימניה שהרי נתיאש ממנה כשנפלה מפני שהוא אומר גוי מצאה אף על פי שהיא שלו **הרוצה לילך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבדה לישראל כשיתן את סימניה**:

9. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד א ד"ה לפנים משורת

לפנים משורת הדין עבד כדתני [רב יוסף] והודעת להם וגו' - והך ברייתא מייתי נמי בפרק אלו מציאות (ב"מ דף ל: גבי זקן ואינו לפי כבודו ורבי ישמעאל בר' יוסי לפנים משורת הדין עבד כדתני כו' אבל בסוף פרק האומנים (שם דף פג.) גבי רבה בר רב הונא דשקלינהו לגלמייהו דהנהו שקולאי לא מייתי לה אלא מייתי למען תלך בדרך טובי' **ומפ' הר"י מאורליינ"ש דלא שייך לפנים משורת הדין אלא בדבר שאחרים חייבין וזה פטור כמו רבי חייא דהכא** ור' ישמעאל ברבי יוסי באלו מציאות (שם דף ל:) אבל בההיא דרבה בר רב הונא אין חילוק בינו לבין אחרים ואין נראה דבפרק אלו מציאות (שם דף כד: ושם) אמר דעבד לפנים משורת הדין גבי הא [דאבהו] דשמואל אשכחנהו להנך חמרי במדברא אהדרינהו למרייהו לבתר תריסר ירחי שתא ובההיא פטרי כ"ע וי"ל דבהנהו שקולאי לא שייך לפנים משורת הדין כיון שעשו לו היזק גדול בפשיעה ששיברו לו חבית של יין.

10. רמב"ן על דברים פרק ו פסוק יח

(יח) **ועשית הישר והטוב בעיני ה'** על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד ולמען ייטב לך, הבטחה, יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבבותם **ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צוך, ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:**

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא (ב"מ קח), ואפילו מה שאמרו (יומא פו) פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר:

11. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף ל/ב

אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפנים משורת הדין. קשא וכי בשביל שלא נהגו במידת חסידות תחרב ירושלים, ולמה אינו תולה החרבן בעבירות חמורות שהיה בידם, וכבר צווחו קמאי בזה. ונ"ל דאמרו רז"ל [ברכות כ' ב'] אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, כתיב אשר לא ישא פנים, וכתיב ישא ה' פניו אליך, אמר להם אני כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם דקדקו על עצמן עד כזית, נמצא ישראל אם יעשו לפנים משורת הדין אז מדה כנגד מדה, יעשה הקב"ה עמהם לפנים משורת הדין, ואין מענישם כפי חיובם

על עבירות שבידם. ולכן כיון דלא עבדו לפני משורת הדין, חרבה ירושלים על עבירות חמורות שבידם, וכמדומה לי דכיוצא בזה תירצו בספרי הראשונים ז"ל:

12. ספר תורת חיים על בבא מציעא דף ל/ב

אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה לאו אדיינין קאי דאין כח ביד הדיינין לכופ לבעל דין לפשר עצמו וליכנס לפני משורת הדין אלא אבעלי דינין קאי שהיו נושאים ומקפידים זה על זה ולא רצו שום אחד לוותר על חבירו לפני משורת הדין והשתא ניחא הא דקאמר אלא אימא על שהעמידו דיניהם וכו' ולא קאמר דהכי קאמר על שדנו בה דין תורה ולא עבדו לפני משורת הדין משום דעל שדנו בה דין תורה הוה משמע דאדיינין קאי וכן משמע ממה שכתב בשו"ע טור חו"מ סי' י"ב שאין בית דין יכולין לכופ ליכנס לפני משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי אלמא דהא דקאמר הכא שהעמידו דיניהן על דין תורה כו' אבעלי דינין קאי ולא אדיינין ולפי זה אפשר לומר דהא דאמר ביומא דלא חרבה אלא מפני שנאת חנם חד מילתא הוא דמחמת שנאה העמידו דבריהם על דין תורה דוקא ולא רצו לוותר כלום:

13. שערים מצויינים בהלכה

דף ק. בית חייהם. פרש"י תלמוד תורה. כוונת רש"י מדכתיב (סוף פ' נצבים) "כי הוא חייך ואורך ימיו" וקאי על תלמוד תורה. ועי' במס' ברכות (סא:). וכן פירש בספר יראים (סי' קנג). ובמסורת הש"ס העיר דרש"י במס' ב"מ (ל:). פירש ללמד להם אומנות להתפרנס בה, ומסתבר לומר כן, דהא בפסוק זה כתיב מקודם "והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות", או משום דאחרי כן דריש מענין גמילות חסדים, ואם אין לו ממה להתפרנס קשה לעשות גמילות חסדים לאחרים. ועי' במס' ע"ז (יז:). כל העוסק בתורה בלבד [בלי גמ"ח] דומה כמי שאין לו אלוה. וא"כ אפשר לומר דכולה חדא מילתא היא. וכ"כ בעץ יוסף (שם) בשם הראנ"ח דדא ודא אחת היא, שהאומנות קיום התורה,

עי"ש. ועי"ש במהרש"א. וכ"כ בפנ"י דאחת היא כענין שאמרו (אבות פ"ב מ"ב) כל תורה שאין עמה דרך ארץ בטילה, וא"כ בית חייהם היינו לפי שהאומנות היא עיקר חייהם לת"ת. ובצפנת פענח ציין לירושלמי קידושין (פ"א ה"ד) מצוה על האב ללמד לבנו אומנות, תני דבי ר' ישמעאל "ובחרת בחיים" זו אומנות. וזה ראייה לפרש"י שם. ועי"ש בגמ' (ל:). שדרשו מדכתיב (קוהלת ט-ט) "ראה חיים עם האשה וגו'" דחייב ללמד את בנו אומנות.

• מהרש"א על בבא מציעא דף ל/ב

גמ' והודעת להם זה בית חייהם כו'. כאן פרש"י ללמוד להם אומנות כו' וחוקות ותורות כתיב ברישא דקרא עכ"ל שא"ל יתרו למשה אחר שתזהיר אותם ברישא אחקים ותורות והודעת להם כלומר תודיע להם דבר הצריך להם ולגופם דהיינו מחייתם ואומנתם דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה אבל בפרק הגזול קמא פרש"י דוהודעת להם קאי נמי אתלמוד תורה וזו היא בית חייהם ע"ש כי היא חייך וגו' ואפשר שהוא דבר נוסף ארישא דקרא וזו בית חייהם משמע דהיינו לקבוע להם בתי מדרשות לת"ת

• שו"ע או"ח סימן רמח

הגה - יש אומרים כל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל; ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה; ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו:

14. רמב"ם יד החזקה הלכות אבל פרק יד

(א) מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות:

• קובץ שעורים ח"ב - סימן לב

בדין עוסק במצוה דרבנן:

בשאלת אריה סי' ל"ז כתב דהעוסק בספק מצוה אינו פטור ממצוה ודאית, והנה בעוסק במצוה דרבנן, נראה מוכח בכמה דוכתי, דפטור ממצוה דאורייתא... ולפי"ז העוסק במצוה דרבנן לא מיפטר ממצוה דאורייתא, וכן העוסק בספק מצוה אינו פטור ממצוה דאורייתא, וכן העוסק בספק מצוה אינו פטור ממצוה ודאית:

15. שערים מצויינים בהלכה

זה יש להוכיח שאין מקיימין מצות ביקור חולים ע"י הטלפון, וכן מוכח ממש"כ הפרישה דצריך לילך לביתו של החולה, וכדקתני הכא "ילכו" זו ביקור חולים. וכבר הוכחנו כן בשמ"ב (ח"ד סי' קצג סק"א) ממה שהקב"ה בעצמו בא לבקר אברהם, ולא שאל בשלומו מרחוק, וכן מהגמ' כאן שרמזה התורה שילך בעצמו. ובשאלתות (אחרי סי' צג) כתב, הלכך חייב למיזל ושיולי ביה, וכי אזיל לא אזיל לחודיה אלא בהדי אחריני. ועי' בפירוש הרא"ש (שם) דהחולה נהנה מכל אדם המבקר, ומקבל מזה חיות לנפשו. ועי'

בשו"ת אג"מ (י"ד ח"א סי' רכג) שי"ל שאף שמקיים מצוה ששואל בשלומו ע"י הטלפון, אבל אינו שייך לומר שיצא ידי חובתו, כיון שחסר בביקור זה ענינים האחרים שיש בביקור חולים. ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' פד) שדן בטלפון שאפשר לראות החולה. ובענין אם חייב ליבטל ממלאכתו כדי לקיים מצות ביקור חולים, עי' בשטמ"ק (שם) שהביא פלוגתא בזה.

16. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד א ד"ה אחוי דינר

אחוי דינר לר' אלעזר - אכתי הוה צריך למיגמר דאי לא הוה צריך למיגמר לא היה מחויב כדמשמע גבי ר' חייא דעבד לפניו משורת הדין והא דקאמר (מר) חזי דעלך קסמכינא אפילו לא אמר הוה מחייב כמו ר' חייא דאע"ג דלא אמר ליה הוה מחייב אי לאו משום דלא הוה צריך למילף ורב אלפס כתב דלעולם לא מחייב עד שיאמרו לו.

17. שערים מצויינים בהלכה

כתב הרי"ף דמכאן שמעינן, דהדיוט לא צריך לשלם עד דמודיעים לו שסומכין עליו, שאם לא כן יכול לומר דלא ידע דסומכין עליו, וכשהדבר ניכר דסומכין עליו מחויב לשלם אע"פ שלא אמרו לו כן. וכ"כ המאירי. וכ"כ בחי' הרשב"א עי"ש. ועי' בחי' הראב"ד שמפרש בדברי הרי"ף, כיון דאם יהיב ליה אגרא כמאן דגלי דעתיה דעליה סמיך. וכבעל

18. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד א ד"ה טיהר את

טיהר את הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו - ... ועוד היכא דקם דינא למה לא יתחייב אפילו לרבנן דלא דייני דינא דגרמי מ"ש מכהנים שפיגלו במקדש דמזידין חייבין בין לר"מ בין לרבנן אף על גב דבדבור בעלמא מיפסל ולא חשיב דינא דגרמי ונראה לפרש דכל היכא דקם דינא אפילו בדבור חשיב כמעשה ולא כגרמא ומחייב אפילו לרבנן אבל היכא דאילו הוה קמן הוה הדר כגון מראה דינר וכגון טעה בדבר משנה לר"מ חייב ולרבנן פטור דהא ודאי גרמא הוא ...

• שערים מצויינים בהלכה

הקשו התוס' היכא דקם דינא למה לא יתחייב אפילו לרבנן דלא דייני דינא דגרמי, מאי שנא מכהנים שפיגלו במקדש דמזידין חייבין בין לר"מ בין לרבנן, אע"ג דבדיבור בעלמא מפגל ולא חשיב דינא דגרמי. ועי' בש"ך (ח"מ סי' כה סק"ה אות ו) שלא ידע התחלה לקושיא זו, דהתם מיד שמפגל מזיק הוא ובמחשבה ידיה מזיק בשחיטה, דשוחט בפסול, והו"ל כעביר מעשה בידים, משא"כ הכא שאע"פ שפסק כן, אין הכרח שיעשה בעל דין כן, וגם אינו עושה מעשה, ועי"ש שהביא כה"ג מהתוס' מס' גיטין (נג. ד"ה הוא) והוא בתוס' רי"ד שם.

עוד כתבו התוס', דדיבור חשיב כמעשה והוי מזיק בגוף הממון בידים וכו'. ועי' במס' שבת (ק"ט:) מנין שהדיבור חשיב כמעשה שנא' (תהלים לג-ו) "בדבר ה' שמים נעשו", וכן במס' ב"מ (צ: ר"י) אמר עקימת שפתיו הוי מעשה, וכתבו התוס' שם משום דבדיבוריה קעביד מעשה. ועי' בתוס' לעיל (ה. ד"ה למעוטי) דמסור ומפגל חייב משום גרמי.

19. שערים מצויינים בהלכה [דף צח:]

מאן דדאין דינא דגרמי. [כתבו התוס' לעיל (נד. ד"ה חמור) בשם הר"י דדינא דגרמי אינו אלא מדרבנן. וכ"כ התוס' לעיל (עא: ד"ה וסבר) בשם הריב"א דבדינא דגרמי לא מחייב ר"מ אלא מדרבנן. וכ"כ התוס' במס' ב"ב (כב: ד"ה זאת) בשם הריב"א דדינא דגרמי הוי משום קנס כדמוכח בירושלמי נ"ע שבעות פ"ו ה"ן. וכ"כ התוס' במס' כתובות (לד. ד"ה סבר) בשם הריב"א כדמוכח לעיל (סב.). וכ"כ המרדכי (פ"י סי' קפ) בשם הר"ר אביגדור. וכ"כ הרמב"ן (דינא דגרמי דף ס.) בשם יש מפרשים דמשום קנסא הוא ולא דיני דאורייתא הוא. וכ"כ בסמ"ג (עשין ע) בשם הריב"א דדינא דגרמי מטעם קנס, וכ"כ בשו"ת הרא"ש (כלל קא-א), ובהגה"מ (חובל פ"ה ה"ג). וכ"ה שיטת הש"ך (ח"מ ריש סי' שפ), והביא הרבה פוסקים שסוברין כן. והטעם לזה כתבו הראשונים, שלא יהא כל אחד הולך ומזיק לחבירו בעין. אבל הרמב"ן

(שם, ולקמן ק"י) כתב, דדינא דגרמי חיוב מדינא ולא משום קנסא, והירושלמי אפשר דלא דאין דינא דגרמי, שהרי אמרו בגמ' דינא דגרמי ולא קנסא דגרמי. ועי' בשו"ת משאת בנימין (סי' כח), וכ"כ המ"מ (חובל פ"ה ה"א) בשם רב האי גאון. וכ"כ הטור (ח"מ סי' סו). וכ"כ בחי' הרשב"א (שם) דדינא דגרמי דינא הוא וחייב משום מזיק. וכן משמע בתוס' מס' שבעות (לו: ד"ה מיעט, חירוק א). ועי' בתומים (סי' ק"ט סק"ב) דאף הפוסקים דס"ל דינא דגרמי דינא ולא קנסא, מ"מ יכולים לסבור שהוא דרבנן, רק ס"ל רבנן קבעוהו לדינא ולא לקנסא. וכתב בפנים מאירות אל תתמה על לשון דינא דקאמר, דהא בכולהו קאמרין דינא דגרמי ולא נקט קנסא דגרמי, אפ"ה הסכימו רוב הפוסקים דדינא דגרמי קנסא, ר"ל שכך דנו וקנסו לכל נזקי גרמי, וא"כ ה"נ קאמר דיני, ר"ל אי דינא דקמאי הוא האי קנסא על שרגיל בכך, או קנסא דקנסיה ר"נ מעצמו.

א. גרמי: דינא או קנסא

והנה באדם המזיק לחברו, יש ג' חילוקים שונים: אדם המזיק בידים חייב בדיני אדם, גרמא בנזיקין פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים (עי' גמ' ב"ק ריש פרק הכונס), ובגרמי נחלקו התנאים [שם בב"ק (ק.)], וקיי"ל כר' מאיר דדאין דינא דגרמי. ובדינו זה של ר' מאיר נחלקו הראשונים, דעת התוס' (ריש פ' מרובה) דדינו של ר' מאיר אינו אלא קנס מדרבנן, דאילו מן התורה, אין הבדל בין גרמא לבין גרמי, ומדאורייתא — פטור על הכל. ומאחר שדינא דגרמי אינו אלא בתורת קנסא דרבנן, ס"ל לתוס' (ריש ב"ב) דלא קנסו שוגג אטו מזיד, ורק מחייבין לגרמי במזיד ובמתכוון להפסידו, אבל לא בשוגג. והרמב"ן (ריש ב"ב ובקוטנרס דגרמי) נחלק עליהם וס"ל דמשמעות הלשון "דינא" דגרמי מורה שחיובו מדינא, דאילו היה רק בתורת קנסא, היה לו לומר דר"מ קניס קנסא דגרמי. ומאחר שחיובו מדינא דאורייתא, לא שייך לחלק בין שוגג למזיד, דאדם מועד לעולם תנן (במשנה סוף פרק כ' דב"ק). והש"ך בבאורו לשו"ע חו"מ (ריש סי' שפ"ו) הכריע כדעת התו' נגד שיטת הרמב"ן.

ב. אדם המזיק בשב ואל תעשה

והנה כל הראשונים טרחו לברר, מהו ההבדל למעשה בין גרמא לגרמי, דבזה פטור מדיני אדם, ובזה חייב. ועפ"י פשוטו צריכים לייסד ככלל הראשון מספר אלף, שכל הגורם הפסד לחברו ע"י שוא"ת, אינו אלא גרמא. [כן התבטא רבנו, ז"ל, בשיעוריו]. וכאן נמי, הרי גרם את ההפסד באי הקנייה שלו, וממילא צ"ל דינו כגרמא שפטור מדיני אדם.

21. נימוקי יוסף מסכת בבא קמא דף לה עמוד ב

שלשה לשונות אמרו חכמים בנזקין היזק שאינו ניכר וגרמא בנזקין ודיני דגרמי. היזק שאינו ניכר הוא דבר שאין נזק ניכר בו כלל והרי הוא עומד בעינו כגון חמץ שעבר עליו הפסח וכיוצא בו שיכול לומר לו הרי שלך לפניך דינא דגרמי הוא דבר שהיזקו ניכר אלא שלא עשה בו מעשה כמוחל שעבודו של חברו דדבורא בעלמא הוא וכן למניח המחיצה פרוצה עם שאומר לו גזור דברי היזקו גרמא בנזקין הוא דלא ברי היזקו כגון מניח סולם אצל שובך שגורם שקופצת שם הנמיה אבל אפשר דלא אתיא נמיה ולפיכך פטור:

22. שערים מצויינים בהלכה

אלא הא ר"מ דתנן לצבוע לו אדום כו' ר"מ אומר נותן לו דמי צמרו. מבואר מזה דחייב משום מזיק, וכן מוכח מהא דלעיל (צט:) דאומן שקלקל בשוגג מיקרי פושע לר"מ מהא דס"ל גבי לצבוע לו אדום וצבעו שחור דנותן לו דמי צמרו, והקשה בקובץ שיעורים (אות קטז) דלאו משום מזיק מחייב אלא משום גזול דקנאו בשינוי, וכתב דצ"ל דגזול ומזיק חד דינא להו, וכשאנו חייב משום מזיק לא יתחייב ג"כ משום גזול, ומשו"ה מיייתי שפיר, דאי נימא דגרמי אינו

חייב משום מזיק, לא יהא נעשה גזול ג"כ ע"י גרמי וכן באומן שקלקל בשוגג, אי נימא דאינו חייב מטעם מזיק, ה"נ לא יהא גזול בכה"ג, ועי"ש (אות קיז) מש"כ עוד בזה, וצ"ע אם חייב משום מזיק למה משלם דמי צמרו, הלא מזיק צריך לשלם רק מה שהזיק, אלא דבמס' ב"מ (עח:) אמרינן דקנאו בשינוי מעשה, ששינהו מכמות שהיה, וא"כ הו"ל גזול. ועי' בדברינו לקמן (ע"כ ד"ה ר"מ).

23. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד א ד"ה שאני התם

שאני התם דבידים עבד - תימה ודקארי לה מאי קארי לה וי"ל משום דאין הצמר משתנה מיד כשנותן בסממנים דאין קולט הצבע מיד עד ב' ימים או ג' וגרמא בעלמא הוא ודומה למסכך גפנו שאין מזיק עד אחר זמן ובתרוייהו משני בידים קעביד ומ"מ מסכך גפנו לא מזיק כל כך בידים כמו בצמר לצבע לפיכך הביאה אחר כך.

24. שערים מצויינים בהלכה

המסכך גפנו וכו'. כתב בשו"ת משאת בנימין (סי' כח) דאי אפשר לומר דכל גרמי שבגמ' מילי דשכיחי אינון ומשום קנס הוא דחייביה רבנן, דאטו המסכך גפנו על גבי תבואת חבירו, והשורף שטר חבירו, מילי דשכיחי ניהו, דמשו"ה קנסוהו רבנן, ואם איתא דכל מילי דגרמי משום קנסא הוא, לא הוה לן למיפסק הלכתא כר"מ בהא מילתא, דהא קי"ל [כתובות ס:] הלכה כר"מ בגזירותיו ולא בקנסותיו, אלא ע"כ דטעמא דגרמין לאו משום קנסא הוא ובמילי דשכיחי, אלא אפילו במילי דלא שכיחי, ומטעם דהוא

עצמו עושה ההיזק, א"נ משום דההיזק בא מיד בשעת מעשה. ועי' מה שכתבנו לעיל (צח: ד"ה מאן).

25. שערים מצויינים בהלכה

כתב המרדכי (סי' קיט) דכל אלה דינא דגרמי הן וחייב, מחיצת הכרם שנפרצה, וכן דן את הדין וחייב את הזכאי, ומראה דינך לשולחני וכו', דבעצמו הוא עושה ההיזק לממון חבירו, אבל בהנך שאינו עושה בעצמו ההיזק היינו גרמא בנזקין ופטור נוכ"כ בשו"ת הרמ"א (סי' פו) לפרש בהתוס' (ד"ה טיהר) שבינא דגרמי הוא עצמו עושה ההיזק בידים, ובמחיצת הכרם שנפרצה כיון שע"י יאוש אוסר הזרעים, הוי כמו מעשה, ועוד דהוי כמו מערב ממנו בשל חבירו, ועוד בכל הנך דדינא דגרמי בשעת מעשה הוא עושה ההיזק [עי' בהגהת מרדכי (סי' ריג) שיהא גוף דבר הנזק חסר]. אבל ברא"ש (סי' יג) כתב שגני התירושים כאחד, דכיון דמעורב שלו בשל חבירו ונתיאש הוי כעושה מעשה בשל חבירו. ועי' ברא"ש מס' ב"ב (פ"ב סי' יז).] והרמב"ן (דיני דגרמי) כתב דר"מ ס"ל שהגורם היזק אע"פ שלא עשה מעשה בידים חייב, והיינו דינא דגרמי, אבל מי שלא גרם היזק לא חייב ר"מ, ולפיכך המטמא כר' וכל היזק שאינו ניכר פטור מן הדין, לפי שאין היזק בא מחמת גרמתו, אבל במחיצת הכרם שנפרצה, הרי

יש מחמת יאושו שהוא הגורם ערבוב, שהוא מבטל השורה ואוסר תבואתו של זה, והיזק ניכר הוא שמאחר שנתייאש, הערבוב אוסרו ואיסור ניכר לכל. ועי' בתוס' (ע"ב ד"ה חייב) דחשיב היזק ניכר, שהרי ניכר שהוא כלאים כשרואה הגפנים בשדה. עוד כתבו הרמב"ן והרא"ש והיכא דהוא בעצמו עושה היזק לממון חבירו וברי הזיקא הוא נקרא דינא דגרמי, ומוסיף הרמב"ן שהרי הגפנים גדלין והולכין ומתערבין.

26. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד ב ד"ה אומר לו

אומר לו גזור - ... והא דנקט אומרין לו גזור ולא נקט חייב לגזור נראה לר"י לפי שצריך להתרות בו ואם לא התרו בו לגזור אין חייב באחריותו ולהכי נקט נמי תרי זימני נפרצה אומר לו גזור דאף פעם שנית נפרצה צריך להתרות בו ואם לא התרו בו לגזור אין חייב באחריותו שאין סבור להיות חייב לגזור כל שעה שנפרצה ונפרצה פעם שלישית מספקא לר"י אם צריך להתרות בו בכל פעם או שמא סגי בתרי זימני ור"ת מפרש דלהכי נקט תרי זימני לאשמועינן שאם יש תוספת מאתים בין מה שהוסיף כשנפרצה ראשונה ובין מה שהוסיף כשנפרצה שניה דאין מצטרפין לאסור דקמא קמא בטלה ודוקא כשיש הפסק בינתיים אבל בעלמא כלאים נאסרין במאתים ולא אמרינן כל פורתא כשהוא גדל מתבטל ...

27. קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא קמא דף ק/א

(קמח) נפרצה אומרים לו גזור. פירשו בתוס' דצריך התראה להתחייב בתשלומין, והרמב"ן כתב בדינא דגרמי דאין ההתראה כדי לחייבו אלא מפני שאינו נאסר בלא התראה דמסתמא לא ניחא ליה וכו' אבל מאחר שהתרינו בו וכו' וגלי דעתיה דניחא ליה אסור, וקשה דא"כ למה לנו להתרות כדי שיהא אסור לא נתרה בו ולא יהא נאסר, ור"ת פירש דאין מצטרף מה שגדל בינתיים דקמא קמא בטל, וכתבו בתוס' דאין ראה מהא דדם שנתערב במים, דראשון ראשון בטל, דהתם הטעם משום דיחוי דהא לענין כיסוי הדם לא אמרינן הכי משום דאין דיחוי אצל מצות, וקשה דא"כ אדרבא מוכח מזה להיפוך דלא אמרינן קמא קמא בטל, וצ"ל דמיירי במערה בלא הפסק, אבל התינה לפירוש ר"ת, אמנם לר"י בר' מאיר דאינו מחלק בכך תיקשי וצ"ע:

28. שערים מצויינים בהלכה

דף ק: אומר לו גזור. כתב הרמב"ם (כלאים פ"ז הי"ז) מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גזור וכו'. וכ"כ בסמ"ג (לאוין רפ) וכוונתו כדפירש רבינו גרשום במס' ב"ב (ב). אומרים לו ב"ד לבעל הכרם לגזור. וכן הוא גירסת התוס' כאן, שהקשו והא דנקט אומרים לו גזור, ולא נקט חייב לגזור, נראה לר"י לפי שצריך להתרות בו, ואם לא התרו בו

לגזור אינו חייב באחריותו, דהחייב על הכ"ד להתרותו.

29. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד ב ד"ה נתייבש ממנה

נתייבש ממנה ולא גדרה - דוקא נתייבש אבל אם לא נתייבש ועוסק כל שעה לגזור אף על פי שהוסיף מאתים מותר כדתנן במס' כלאים (פ"ה מ"ו) הרואה ירק בתוך כרמו ואמר כשאגיע שם אלקטנו מותר לכשאחזור שם אלקטנו והוסיף מאתים אסור אלמא כשהוא מחזור אחר לקיטתו כל שעה אפילו הוסיף מאתים מותר ושעמא י"ל משום דכתיב לא תורע כרמך משמע זריעה דניחא ליה.

30. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ק עמוד ב

תוס' ד"ה נתייבש. ז"ל משום דכתיב לא תורע כרמך משמע זריעה דניחא ליה עכ"ל. **בביאור דבריהם נראה שסוברים שמעשה הזריעה שעושה הגברא מהווה האוסר של כלאים. ולא דמי לבשר בחלב וכלאי בגדים שבהם החפצא של התערובת אוסרת ואינו תלוי במעשה גברא. ואילו בכלאים מעשה הזריעה של הגברא אוסר, אלא שאם הכלאים גדלו מאליהם וניחא להו לבעלים הו"ל כאילו הם עצמם זרעו את הכלאים.**

ודומה לדין הכשר מים לטומאה דאמרינן (ב"מ דף כב ב) "כי יותן דמיא דכי יתן מה יתן לדעת אף כי יותן נמי לדעת", כלומר ע"י הניחוחות דלאחר נפילת המים הוי כאילו הוא בעצמו נתן את המים, וה"ה לענין זריעת כלאים. עיין בר"ש (פ"ז ממס' כלאים משנה ד - ה) שהאריך ותמצית דבריו הוא מה שכתבנו. וע"ע לקמן בשיעורים לקונטרס הגרמי של הרמב"ן.

31. תוספות מסכת בבא קמא דף ק עמוד ב ד"ה חייב באחריותו

חייב באחריותו - אף על גב דהיזק שאין ניכר לא שמיה היזק נראה לר"י דהא חשיב היזק ניכר שהרי ניכר שהוא כלאים כשרואה הגפנים בשדה אבל מטמא טהרות חבירו אף על פי שרואין השרץ על הטהרות לא חשיב היזק ניכר דמי יודע אם הוכשרו אבל אין לומר הכא נמי הוי היזק שאין ניכר וקנסוהו כמו במטמא שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו דהכא ליכא למיחש כיון שבעל כרם נמי מפסיד ועוד אי קנס הוא במזיד דוקא היה לו להתחייב.

32. שערים מצויינים בהלכה

אומר לו גדור. פירשו התוס' אומר לבעל הכרם שהוא המזיק וכו'. וכ"כ הרמב"ן במס' ב"ב (כב:). ונע"י בש"ך (סי' שפו סק"א) כיון שלא גדרה פושע ומזיק הוא. וכ"כ בשטמ"ק בשם ה"ר יהונתן, דאומרים לבעל הכרם ולא לבעל הזרעים, משום דהרבה פעמים יש בשנה שאין ענבים בגפן, נמצא שהגפן מזקת אחרים ולא נזקת, משו"ה על בעל הכרם לבנות הגדר בעת שאין שם ענבים, ואין לבעל הזרעים לסיועיה, משום דעל המזיק להרחיק את עצמו, אבל אם יש שם ענבים שהביאו שליש על שניהם לבנות הגדר דשניהם מזיקין זה את זה. וכ"כ הרמ"ה שם. ועי' במאירי (שם) י"מ דאומרים לבעל הכרם, משום שהגפנים משתרשים ומגדלים נופים והולכים אצל הזרעים, והן הם הגורמים עיקר האיסור, וי"מ שעל שניהם אומרים לגדור, ועל המסרב הוא אומר שחייב באחריותו.

עוד כתבו התוס' שצריך להתרות בו, ואם לא התרו בו לגדור אינו חייב באחריותו. ובחתם סופר מס' ב"ב (ב). מדייק מזה דהתבואה נאסרת ורק אינו חייב באחריותו, אבל בחי' הרמב"ן שם כתב בשם רבותינו הצרפתים, וכ"כ בחי' הרשב"א בשם התוס' דאם לא אמרו לו, לא קידש ואפילו בהוסיף מאתים, אא"כ נראה דניחא ליה או שהוא מתייבש מלסלקו, דאם לא שאמרו לו לגדור ונתייבש לא קידש, שאני אומר שמא סבור הוא שאינו חייב לגדור. וברמב"ן מוסיף דזה משום שאין הגפנים והתבואה של אחד, וכסבור שעל שניהם לגדור. ומשמע דאם שניהם הם של איש אחד דאין צריך התראה.

33. שערים מצויינים בהלכה

משנה הנותן כו', אם השבח יתר על היציאה. פרש"י שהשבח הצמר יתר על היציאה של צבע. ובמס' ב"מ (עח:) פרש"י היציאה, דמי עצים וסממנין ולא שכר שלם. אבל ברש"י שם (קיו:) וכן במס' ע"ז (ו.) פירש יציאת סממנין ועצים ושכר טרחו [פעולה] כשאר שכיר יום ולא מה שראוי בקבלנות דהוי טפיל. וכן פירש בתוס' ר"פ דיציאה היינו השכירות, ומ"מ לאו היינו שכר קבלנותו אלא היינו מה שעולה שכר הפעולה אם היה שוכרו לימים, וזה פחות הרבה משכר קבלנותו, שמרבין שכר לקבלן יותר מלפועל. ובנמוק"י כתב בשם הרא"ה נותן לו שכרו כפועל בטל. ועי' בש"ך (חור"מ סי'

34. שערים מצויינים בהלכה

נראה, דהא טעמא לר"מ משום דקני ליה לשבח בשינוי, וא"כ השבח של צבע הוא בע"כ של בעל הבית, ומפרש דאף אם ירצה בעל הבית ליתן לו שכר קבלנותו ולא יתן לו הצמר הצבוע, רק דמי צמר לבן משום דקני ליה בשינוי, וכמו כן נאמר דבע"כ של צבע יתן לבעל הבית דמי צמרו, ואינו יכול לפטור עצמו בצמר צבוע אף אם מפסיד כגון היכא דזל צבעא. וכתוס' יו"ט מפרש ברש"י דכי יהיב ליה אגרא מחייב למיתב ליה הצמר, ולא אמרינן דקני ליה לגמרי, שהרי לא נתכוין הצבע לזכות בו כלל, משא"כ בגזלן.

ר"מ אומר נותן לו דמי צמרו. פרש"י קני בשינוי לר"מ, ולא יהיב ליה אלא דמי צמרו, אבל לא דמי שבחו, או זה יתן שכרו משולם ויקח הצמר. ובחי' הראב"ד פירש דמזיק הוא ומשנה, והרי הוא כגזלן לר"מ, ואם נאנס לעצמו נאנס, ואם יש בו שבח או הפסד לעצמו הוא. ועי' בתוס' ר"פ שמפרש"י משמע שהוא תלוי בדעת הבעל בית, ולא

35. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ק עמוד א

גמ'. זו גמילות חסדים. עיין ברש"י שפרט רב יוסף ביקור חולים וקבורה כחייבים בפני עצמם ולא כללם במצות גמילות חסדים דעלמא וכדמבואר במס' ב"מ (דף ל ב) דצריכא ביקור חולים לכן גילו וקבורה לזקן ואינו לפי כבודו. **וכתב הרמב"ם (פי"ד מהל' אבל הל"א)** ז"ל מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס כלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שכתבו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אותן לאחרך בתורה ובמצוות עכ"ל. **ודבריו צריכים ביאור, כי אם יש מצוה מדאורייתא של ואהבת לרעך כמוך המחייבת גמילות חסדים מדוע תקנו החכמים עוד מצוות עשה דחסד מדבריהם, הרי מחייב לגמול חסד מדאורייתא. ונראה דנ"מ לכל פרטי הדינים שהרמב"ם פרטם שם בהל' אבל (הל"ב - כ"ו) כי החיוב מדאורייתא חיוב כללי הוא לעשות לאחרים מה שהאדם היה רוצה שהאחרים יעשו לו, ואילו המצוות דחסד מדרבנן אינם תלויים בגדר זה בלבד אלא שהחכמים חייבו כל אחד ואחד מבנ"י באותם הדינים המפורשים ברמב"ם השייכים לאותן המצוות של חסד מדרבנן. ולכן, מצוות ביקור חולים וקבורה המת מהוות מצוות בפני עצמן מדרבנן - כל אחת ואחת לפי הלכותיה ולפי פרטי דיניה - כמו הדין של בן גילו בביקור חולים והדין של זקן ואינו לפי כבודו בקבורה המת.**

36. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ק עמוד א

לפנים משורת הדין. פשטות הגמרא מורה שלפנים משורת הדין אינו מעשה חסידות דעלמא אלא שמהווה חובה. וכן מוכרח ממה שסיים ר' יוחנן (במס' ב"מ דף ל ב) "דלא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין", אלמא דחיוב גמור הוא וביטולו גרם את חורבן ירושלים. **אמנם לפי"ז עלינו להבין מהי הנ"מ בין חובת "דין" לבין חובת "לפנים משורת הדין", הרי כל א' וא' חייב לנהוג את עצמו לפנים משורת הדין ואלא"ה כלל ישראל נענש בעונשים חמורים, וא"כ מהי הנ"מ בין חיוב "לפנים משורת הדין" לבין חיוב של "דין".** ואף הפוסקים (בחז"מ סי' רנ"ט בש"ך סק"ג ובקצוה"ח) תפסו שכופין על "לפנים משורת הדין" כמו שכופין על "דין", וצ"ע לפי"ז מהי הנ"מ ביניהם. ונראה שמבואר הוא לפי הרמב"ם (פי"ג מהל' רוצח הל"ד) שכתב וז"ל זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה טוען ופורק הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חברו, ואם היה חסיד ועושה לפנים משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול כו' פורק וטוען עמו עכ"ל, **מבואר ברמב"ם שהחיוב של לפנים משורת הדין חל רק על מי שהוא חסיד, וכמו שכתב "ואם היה חסיד פורק וטוען עמו", ודוקא חסיד חייב בלפנים משורת הדין, ואילו אנשים שאינם חסידים אינם חייבים בלפנים משורת הדין אלא לעשות דין בלבד, ולא חרבה ירושלים אלא בגלל החסידים שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין.**